

پیوندهای قومی در شهرهای مرزی با محوریت شهرمرزی چابهار

دکتر ایرج افشار سیستانی^۱

چکیده

نگرش قرار گیرد و از این رهگذر میتوان به توسعه امنیت در جنوب خاور ایران امیدوار شد. پیوندهای اجتماعی و فرهنگی و همبستگیهای دو سوی مرز، نه تنها انگیزه کمک به ایجاد امنیت و توسعه پایدار در شهرهای مرزی میشود؛ بلکه به جلوگیری از قاچاق و گروگانگیری و تقویت امنیت در شهرها و منطقه و فرامنطقه نیز کمک میشود.

کلیدواژگان

سیستان و بلوچستان؛ شهر مرزی چابهار؛ دریای مکران؛ خلیج فارس؛ تنگه هرمز؛ پاکستان؛ اقیانوس هند؛ آسیای مرکزی

مقدمه

استان سیستان و بلوچستان با پهنه حدود ۱۸۱ هزار و ۷۵۸ کیلومتر مربع (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۸: ۵۴) در ۲۵ درجه و ۴ دقیقه تا ۳۱ درجه و ۲۹ دقیقه پهنای شمالی و ۵۸ درجه و ۵۵ دقیقه تا ۶۳ درجه و ۲۰ دقیقه درازای خاوری قرار دارد (همان: ۵۲) و به انگیزه داشتن جایگاه ویژه طبیعی و جغرافیایی، ویژگی سرزمینی، باستانی، تاریخی، سیاسی و اجتماعی، ارزش ویژه‌یی از دید استراتژیک داشته و دروازه آسیای جنوب خاوری نیز بشمار میرود.

این استان از دوران باستان گاهواره فرهنگی، ریشه‌دار بوده است که آثار و نشانه‌های آن از جمله شهرسوخته، شهر

شهرمرزی چابهار، مرکز شهرستان چابهار استان سیستان و بلوچستان در کنار دریای مکران، در گوشه خاوری خلیجی به همین نام، بیرون از تنگه هرمز و در دهانه اقیانوس هند قرار دارد. چابهار نه تنها در جغرافیای سیاسی کشور؛ بلکه در جهان دارای نقشی ارزشمند و استراتژیک است؛ زیرا کیلومترها مرز آبی در دریای مکران دارد و خلیج چابهار از یک جایگاه برتر در بیرون تنگه هرمز برخوردار است. چابهار تنها بندر و شهر مرزی ایران است که در کنار آبهای اقیانوسی قرار گرفته و از دیدگاه اقتصادی، بویژه ترانزیت کالا و انرژی، در یک گذرگاه استراتژیک قرار داشته و یک «مگاپورت» (بندر مادر) نیز بشمار میرود. قوم بلوچ و طایفه‌های ناحیه و شهر مرزی چابهار با یکپارچگی و همدلی همواره در کنار یکدیگر بوده و هستند تا به رشد و شکوفایی فرهنگ و ادبیات همسان و همبازشان دست یابند و بر خود واجب میدانند که دست در دست دولت بگذارند و به پویایی، پیشرفت و امنیت پایدار ناحیه و منطقه کمک کنند. منطقه آزاد چابهار به انگیزه قرار گرفتن در یکی از کربدورهای مطرح، میتواند بهترین گذرگاه برای ترانزیت (گذرکالا) به کشورهای آسیای مرکزی و افغانستان باشد. ناحیه چابهار پیونددهنده پس‌کرانه‌های آسیای مرکزی و فلات درونی ایران به آبهای آزاد است. دارا بودن چنین جایگاه پیوندی که پیونددهنده شمال به جنوب و خاور به باختر است، میتواند بعنوان محور گسترش اقتصادی منطقه مورد

۱. نویسنده و پژوهشگر ایران‌شناس و دکتری جامعه‌شناسی؛
afsharsistani@yahoo.com

و ۱۷ دقیقه پهنای شمالی و ۶۰ درجه و ۳۷ دقیقه درازای خاوری قرار دارد (مرکز آمار ایران، ۱۳۶۵: ۱۹).

چابهار تنها بندر و شهر مرزی ایران است که در کنار آبهای اقیانوسی و بیرون از تنگه هرمز قرار گرفته است و از دیدگاه اقتصادی، بویژه ترانزیت کالا و انرژی، در یک گذرگاه استراتژیک قرار دارد (حاجی رحیمی، ۱۳۸۹: ۱۰).

شهر مرزی چابهار

۱. جایگاه جغرافیایی

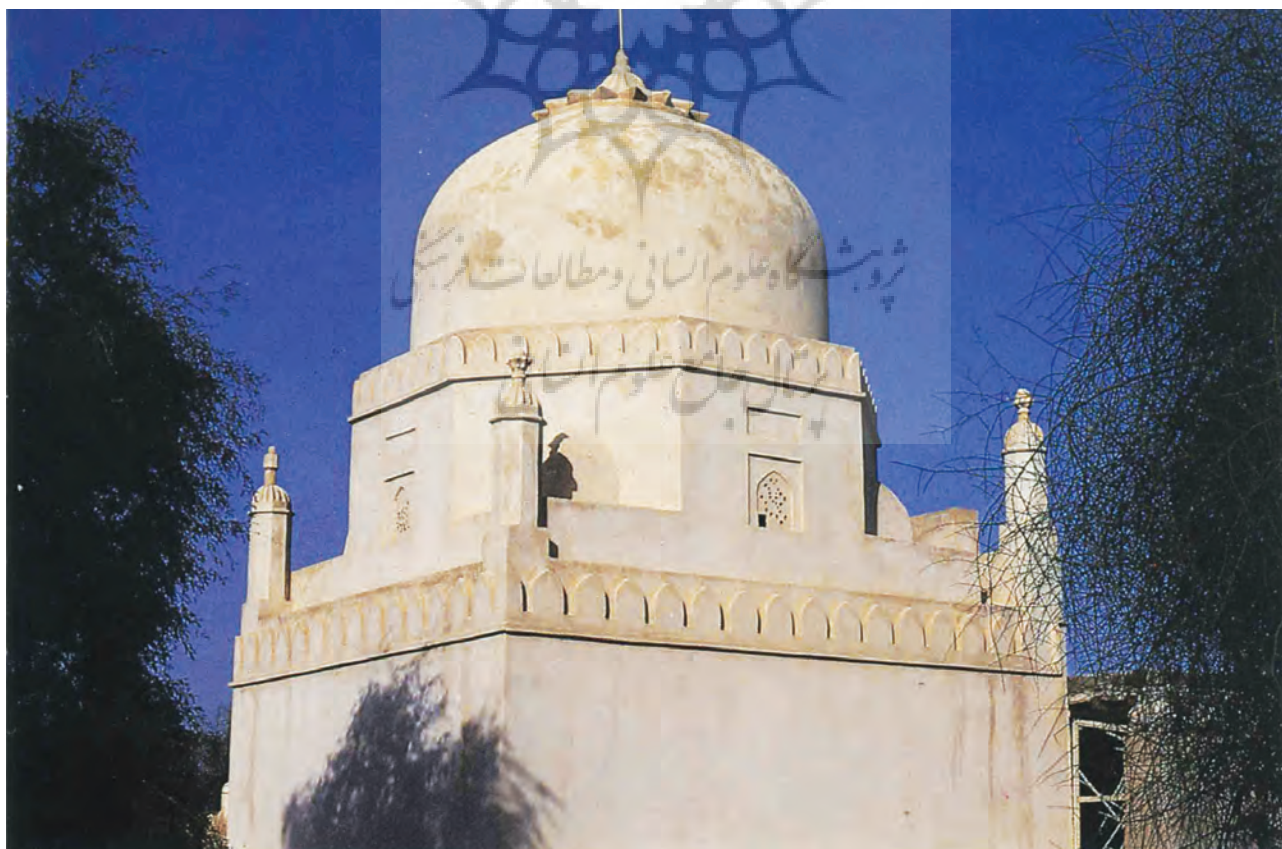
شهر مرزی و استراتژیک چابهار، مرکز شهرستان چابهار استان سیستان و بلوچستان در کنار آبهای گرم دریای مکران، در گوشه خاوری خلیجی به همین نام، در دهانه اقیانوس هند قرار دارد.

بلندی شهر چابهار از سطح دریا ۸ متر و دوری هوایی آن از تهران، ۱ هزار و ۴۵۶ کیلومتر است (جعفری، ۱۳۶۳: ۲۱).

و نیایشگاه هخامنشی دهانه غلامان، آتشکده و کاخ اشکانی کوه خواجه سیستان، ابزارسنگی لادیز و ماشکید، تپه‌های باستانی دامن و بمپور بلوچستان تاکنون در آن دیده میشود. بنابراین، برجستگیهای فرهنگی، اجتماعی و سرزمینی جنوب خاور ایران و توانشهای منطقه‌یی آن، میتواند نقش ارزنده‌یی در شکوفایی اقتصاد و امنیت پایدار خاور ایران داشته باشد (گرزن، ۱۳۵۰: ۳۱۸).

شهرستان چابهار با پهنه‌یی حدود ۹ هزار و ۷۳۹ کیلومتر مربع (دفتر تقسیمات کشوری، ۱۳۹۰: ۵)، در گوشه جنوب خاوری استان سیستان و بلوچستان در کنار دریای مکران و مرز ایران و پاکستان، در ۲۵ درجه و ۳ دقیقه تا ۲۶ درجه و ۶ دقیقه پهنای شمالی و ۶۰ درجه و ۲۸ دقیقه تا ۶۱ درجه و ۵۱ دقیقه درازای خاوری قرار دارد (دفتر آمار و اطلاعات، ۱۳۸۹: ۴۷).

شهر مرزی، استراتژیک و زیبای چابهار، با پهنه‌یی حدود ۲۵ کیلومتر مربع، در جنوب خاوری استان، در ۲۵ درجه

آرامگاه سید غلام رسول، چابهار؛ مأخذ: آرشیو دکتر ایرج افشار سیستانی

است و پاییز و زمستان در این ناحیه چندان آشکار نیست، به همین رو، برگریزان پاییزی کمتر دیده میشود و درختان سبزی خود را از دست نمیدهند.

وجود سبزی درختان در تمامی روزهای سال انگیزه شده که فصلهای چهارگانه را به فصل بهار همانند کنند (همو، ۱۳۸۲: ۲۷۱).

۲. نام و پیشینه تاریخی

۱. نام

از آنجا که چهار فصل شهر مرزی و ناحیه چابهار حالت بهاری دارد، این ناحیه به «چهار بهار» شهرت یافته و در پیمایش زمان به «چابهار» تغییر نام داده است.

این ناحیه در گذشته مکران نامیده میشد و امروزه نیز بدین نام سرشناس است. مکران در دوران هخامنشی در سنگ‌نوشته‌های داریوش هخامنشی در بیستون و تخت جمشید «ماکا» یا «مکه»

دوری زمینی آن تا باهوکلالت ۲۰۰، سرباز ۲۵۷، نگور ۵۰، نیک شهر ۵۸ و مرز پاکستان ۷۰ کیلومتر است.

دریای مکران نه تنها به انگیزه‌های گوناگون اجتماعی، اقتصادی، صنعتی و پیوندی، برای ایران و منطقه دارای ارزش است؛ بلکه به انگیزه داشتن جایگاه برتر سیاسی و ژئوپلیتیک خود، موضوعهای دیگر را هرچند که ارزشمند هستند، زیر تأثیر قرار داده است (عقلمند، ۱۳۶۷: ۳۹۵).

شهر مرزی چابهار به انگیزه چیرگی بر اقیانوس هند و دریای مکران و نیز جایگاه فیزیکی ویژه خود، دارای ارزش استراتژیک است و همچنین قرارگرفتن این شهر در آغاز راههای زمینی و در جای برخورد ابرقدرتها از دیرباز جایگاه سیاسی و نظامی ویژه‌یی را بدست آورده است (افشار سیستانی، ۱۳۷۲: ۷۰-۷۱). از آنجا که شهر چابهار در نزدیکی «مدار رأس السرطان» و منطقه استوایی قرار گرفته است، دگرگونیهای گرما در فصلهای گوناگون در آن اندک

ساختمان کمپانی هند شرقی، چابهار؛ مأخذ: آرشیو دکتر ایرج افشار سیستانی

در ۶۲۸ هـ.ق، مغولها و در ۷۹۹ هـ.ق، تیموریان بر چابهار و مکران چیره شدند.

در سال ۱۰۱۷ هـ.ق، چابهار و مکران به دست سپاهیان صفوی گشوده شد. در سال ۱۱۵۰ هـ.ق، سراسر مکران از جمله چابهار و تیس به دست افشاریان افتاد. در سال ۱۲۱۸ هـ.ق، ابراهیم خان ظهیرالدوله، حاکم مکران و کرمان شد. در آخر دوران قاجار، سرداران محلی از ناتوانی حکومت مرکزی بهره‌گیری کرده و هر ناحیه‌یی از مکران به دست یکی از خانها افتاد. رضاشاه پهلوی در بهمن سال ۱۳۰۷ ش، بر مکران و چابهار دست یافت (همو، ۱۳۷۲: ۲۷۳).

مسائل قومی و نقش آن در پیوندهای اجتماعی و فرهنگی

۱. قومهای پیشین و کنونی چابهار

پیش از ورود و استقرار آریاییها در مکران و چابهار، بر پایه گواهی‌نامه‌های برجای مانده از دوره پارینه‌سنگی، نژادهای بومی در این ناحیه میزیسته‌اند. افزون بر نژاد مدیترانه‌یی، نژادهای دیگری چون سیاه‌پوست (آفریقایی)، دراویدی، اوریتای و... در ناحیه چابهار ساکن بوده‌اند. به همین رو، در آنجا فرهنگهای ناهمگون به هم آمیختند. قومهای امروزی ناحیه و شهر مرزی چابهار بلوچ، براهویی، افغان، مکرانی (مگی)، دھواری، جدگال، مید، کوسه، آستا (لوری) هستند که در پیمایش زمان و آمیزش با قوم پُر جمعیت و برتر بلوچ فرهنگ، زبان، آیینها و... قوم بلوچ را پذیرفته و سرانجام همه در کنار بلوچها و زیرمجموعه این قوم به سر بردند (همان: ۲۲۵-۲۳۱).

طایفه‌های قوم بلوچ ساکن در شهرستان و شهر مرزی چابهار عبارتند از: بلوچ، جدگال، کوسه، مید، سیاه، آستا (لوری)، هوت، براهویی، افغان، مکرانی، دھواری، بردی، بلیده‌ای، جت، رئیس، رند، کتری، زین‌الدینی، سادات، جلال‌زهی، گمشاد زهی، سردار زهی، سینگلو، شیخ، شیخزاده، کرنکش، گرگیچ، لوطیا (کوجا)، میر و نوهانی.

جایگاه ژئوپلیتیک، ترکیب قومی و چگونگی تاریخی جنوب خاور ایران شرایط پیچیده‌یی را به لحاظ امنیتی شکل داده است. همجواری این ناحیه با کشور پاکستان و قرار گرفتن در

نوشته شده و استان چهاردهم بوده است. هرودوت «ماکا» را «مکیا» یا «میکیان» خوانده است (همو، ۱۳۷۱: ۲۶).

مکران از دو واژه «ماهی» و «خواران» (ماهی‌خواران) شکل یافته که در پیمایش زمان «مکران» شده است و این همان معنی «ایکتیو فاجی» است که یونانیان نوشته‌اند (سایکس، ۱۳۶۳: ۱۲۴).

به هرحال از روزگاران کهن، این ناحیه مکران نامیده میشد. جغرافی‌نگاران اسلامی نیز از جنوب استان سیستان و بلوچستان که شامل چابهار و کرانه‌های آن است، به نام مکران یاد کرده‌اند و آبهای این کرانه‌ها را از تنگه هرمز تا بندر گوادر، دریای مکران خوانده‌اند (افشارسیستانی، ۱۳۷۶: ۱۷۴).

۲.۲. پیشینه تاریخی

شهر مرزی چابهار در دوران پیشدادی و کیانی در قلمرو آنان بوده است. در روزگار کیانی کی‌کاووس از نیمروز (سیستان) به کرانه چابهار آمد و از آنجا به هاماوران (حمیر) در یمن یورش برد و آنجا را گشود.

چابهار در دوران هخامنشی تابع استان چهاردهم بود و در دوران اشکانی، بویژه در روزگار مهرداد اول، تابع پارت بود. در دوران ساسانی، ایران به ۳۳ ناحیه بخش شده بود که مکران و از جمله چابهار یکی از این نواحی بوده است.

در سال ۲۴ هـ.ق، چابهار به دست سهیل ابن عدی گشوده شد و مردم دادن جزیه را پذیرفتند و گروهی نیز به آیین اسلام گرویدند.

در سال ۲۴۷ هـ.ق، یعقوب لیث صفاری، نخستین شهریار ایران پس از ساسانی و اسلام و قهرمان ملی ایران بر سیستان چیره شد و تا ۲۵۲ هـ.ق، مکران و چابهار نیز به قلمرو او افزوده شد.

در سال ۳۲۶ هـ.ق، چابهار به دست دیلمیها افتاد. در سال ۴۳۳ هـ.ق، سلجوقیان، در ۶۰۹ هـ.ق، خوارزم‌شاهیان،

جنوب و خاورمیانه باختر است، میتواند بعنوان محور گسترش اقتصادی منطقه مورد نگرش قرار گیرد و از این رهگذر به توسعه امنیت در جنوب خاور ایران، بویژه ناحیه چابهار امیدوار گردد (آجورلو، ۱۳۸۹: ۴۵).

پیوندهای قومی و نقش آن در پایداری یگانگی

۱. پیوند قومی در دفاع سرزمینی

سرزمین و مردم مفهومی آمیخته به هم هستند. جامعه معنای خود را از سرزمین میگیرد و سرزمین بر پایه پیوندهای اجتماعی تعریف میشود. یکسری پیوندهای اسطوره‌یی میان مردم و نمادها وجود دارد که این پیوند به جامعه‌های نخستین محدود نمیشود. کشورهای نوپدیدآمده نیز مجموعه توانمندی از نمادها از جمله یادمانهای ملی، زیارتگاهها، جاهای مقدس و بناهای یادبود را برای پیوندهای اجتماعی یا سرزمین بکار میگیرند تا سرزمین‌خواهی و دفاع از آن را نیرومند کنند. بنابراین، میتوان با نیرومند کردن نمادهای اجتماعی و فرهنگی پیوند مردم با سرزمین را در راستای دفاع سرزمینی نیرومند کرد (قلی‌زاده، ۱۳۸۹: ۸۳).

قوم بلوچ و طایفه‌های ناحیه و شهر مرزی چابهار از دیدگاه دین، زبان و آیین، همسانی‌هایی دارند. زبان،

گذرگاه ترانزیت قاچاق مواد مخدر، شکافهای قومی و مذهبی درون منطقه‌یی، پیوستگیهای قومی و مذهبی مردم با آن سوی مرز جمهوری اسلامی ایران، پیچیدگی شرایط امنیتی را تشدید نموده است. از سویی وجود تواناییهای اقتصادی و تواناییهای قابل بهره‌برداری، توانش بهره‌برداری از اقتصاد دریایی، قرار گرفتن در گریز جنوب - شمال و نیز نویدبخش آینده روشن در صورت بکار بردن مدیریت درست در منطقه است.

۲. زیست بوم و طایفه‌های بلوچ

جنوب خاور ایران، بویژه شهر مرزی و بندر چابهار از دیدگاه جغرافیایی، در گذرگاه پیوند تمدنها و ملتها و قومهای گوناگون و در فضای میان نواحی جغرافیایی قرار گرفته است. همین ویژگی، برقراری پیوند با این ناحیه و گذر از فضای آن را ناگزیر ساخته است.

این ناحیه در کرانه‌های شمالی اقیانوس هند قرار گرفته و پیونددهنده پس کرانه‌های آسیای مرکزی و فلات درونی ایران به آبهای آزاد و همچنین پیونددهنده آسیای جنوبی و آسیای جنوب باختری و اروپاست.

دارا بودن چنین جایگاه پیوندی که پیونددهنده شمال به

دژ پرتقالیها، چابهار؛ مأخذ: آرشیو دکتر ایرج افشار سیستانی

و گروگان‌گیری پیوند نزدیک دارد و سازه‌های بسیار دیگری، دست به دست هم داده تا جایگاه امنیتی ویژه‌ی پدیدآورد، از جمله دور بودن از مرکز و توسعه نیافتگی در ساختارهای اجتماعی و اقتصادی، تنگدستی شدید اقتصادی، وجود مرز دراز و سختی کنترل آن، شرایط اقلیمی و جغرافیای گمراه‌کننده، عدم کنترل پاکستان بر نواحی همجوار و سرانجام موضوعهای فرهنگی، اجتماعی، تاریخی و دادوستدهایی که همه این سازه‌ها با یکدیگر دارند، بستر پیدایی و گسترش ناامنیها را در مرز جنوب خاوری و ناحیه چابهار فراهم می‌آورد.

با یک نگرش ژرف، بسیاری از این سازه‌های ناحیه‌ی، یک استعداد توانایی و توانش توسعه‌ی بشمار می‌روند؛ برای نمونه به وجود مرز یا فرهنگ مردم ناحیه، بعنوان یک جای نیروی تأثیرپذیر باید نگاه کرد و در فراهم کردن امنیت شهر مرزی و ناحیه چابهار از آن بهره‌گرفت (حسینی، ۱۳۷۸: ۶).

در جهان کنونی فرهنگ انباز شده، نقش بنیانی در همگرایی و همبستگی سیاستهای همسو دارد؛ اما معنی‌های فرهنگ همباز واگردانی‌هایی یافته است. دیگرگون شدن فرهنگی در سده‌های تازه از دیگرگون شدن صنعتی تأثیر پذیرفته و اقتصاد در کالبد فرهنگ مصرفی، پیوندهای اجتماعی جامعه‌ها را زیر تأثیر قرار داده است.

قومهای ساکن در دوسوی مرز پاکستان و ایران از دیدگاه آیینهای روای اجتماعی و ملی از انبازیهای بسیاری برخوردارند، بگونه‌ی که در سنجش این طایفه‌ها ویژگیهای ویژه، بسیار کمتر از ویژگیهای همباز میان آنها میتوان یافت که این امر از ریشه‌های ژرف و سنتی طایفه‌های بالا اثرپذیر است.

در بررسی ویژگیهای همباز ایران و پاکستان، میتوان از موضوعهای زیر، نام برد:

۱.۳. برگزاری نشستهای ملی

در این دو سرزمین، آیینهای همبازی در آیینها و گردهماییهای همگانی چون روشهای میهمانی، گردهمایی سوگ و دلداری‌دادن، جشنهای عروسی، ختنه‌سوری و نامگذاری، جشنهای ملی و دینی کاربرد دارد که هنوز شکل

دینداری، میهن‌دوستی، جوانمردی، بردباری، سخت‌کوشی، میهمان‌نوازی، ساده‌زیستی و... از ویژگیهای همگانی آنان است. افزون بر آن، دارای نژاد و خاستگاه انباز شده میباشند و ایرانی هستند (کمیسیون ملی یونسکو در ایران، ۱۳۴۲: ۹۸).

این قوم و وطایفه‌ها با آن که در زندگی تاریخی چند هزار ساله خود، پیوسته با سازه‌های نامساعد طبیعی و یورشهای بی‌درپی بیگانگان روبرو بودند؛ ولی هرگز آبادانی سرزمین خویش را فراموش نکردند و هربار پس از راندن دشمنان، به نیروی پایمردی به آبادانی سرزمین خود پرداختند و در این راه نیز پیروز بوده‌اند (شاه‌حسینی، ۱۳۵۵: ۲۵).

۲. پیوند قومی در میان مردم ناحیه و شهر

قوم بلوچ و طایفه‌های ناحیه و شهر مرزی چابهار با یکپارچگی و همدلی همواره در کنار یکدیگر بوده و هستند تا به رشد و شکوفایی فرهنگ و ادبیات همسان و همبازشان دست یابند و بر خود بایسته میدانند که دست در دست دولت بگذارند و به پویایی، پیشرفت و امنیت پایدار ناحیه و منطقه نیز کمک کنند.

برجستگیهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، سرزمینی و منطقه‌ی جنوب خاور ایران، بویژه ناحیه و شهر مرزی چابهار، نه تنها میتواند بعنوان نمادی از فرهنگ توانگر منطقه باشد؛ بلکه این ویژگیها و توانشهای ناحیه‌ی و منطقه‌ی میتواند نقش ارزنده‌ی در شکوفایی اقتصاد و امنیت پایدار خاور ایران داشته باشد (کزُن، ۱۳۵۰: ۳۱۸).

قوم بلوچ و طایفه‌های این ناحیه با احساسی پایدار نسبت به قومیت خود از احساس تعلق به پیکره واحد ایران اسلامی برخوردارند. این روحیه و احساس استوار بایستی در این مرز نشینان که در پیمایش تاریخ کهن خود، بعنوان مرزنشین همیشه سپاه و جانباز بوده‌اند، نه تنها باید نیرومند و پشتیبانی شود؛ بلکه بایستی روی آن سرمایه‌گذاری شود.

۳. پیوند قومی در دو سوی مرز

قاجاق موارد مخدر با شرارت و ناامنی از جمله تروریستی

سوی مرزهای جنوب خاور ایران در ناحیه چابهار، فضای مساعدی را برای رشد هرگونه اقدام ضدامنیتی در منطقه پدید آورده است. برای تغییر ساختار و ایجاد جریان همگرایی در کناره مرز جنوب خاوری کشور، بایسته است طرحهای علمی و کاربردی تهیه و اجرا گردد. این طرحها میتواند درکالبد طرحهای اقتصادی، صنعتی، کشاورزی و با دهنش برتریهای ویژه و با انتقال و یا کوچیدن بگونه بلندمدت اجرا شود (رضوی، ۱۳۸۰: ۱۸).

۴. همبستگی ملی و فراملی

ریشه نامنیهای موجود در خاور ایران، ترکیبی از موضوعهای سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، نظامی، اجتماعی و... بوده و برای رویارویی با آن، بایسته است به تلفیقی از همکاریهای همانند روی آورد. در این زمینه میتوان به وجود پیوند میان منافع اقتصادی مردم منطقه و شرارت و ناامنی اشاره کرد. نهادهای مسؤول باید در چهارچوب برنامه‌یی منظم، بتوانند این پیوند را به شکل مخالف جریان موجود، سازماندهی نمایند (افشار سیستانی، ۱۳۸۹: ۹۰).

آسیبهای روانی و فرهنگی، گرایش به مصرف مواد مخدر و خطرهای برآمده از آن، نه تنها جمهوری اسلامی ایران را؛ بلکه تمامی جامعه‌های جهانی را مورد تهدید قرار داده است؛ در حالی که ایران با بهره‌گیری از هزینه‌های ملی، به تنهایی بار مبارزه با یک تهدید جهانی را به عهده گرفته است. برای مبارزه با قاچاق و مرزهای ناامن، بایسته است اراده‌یی جهانی شکل گرفته و هزینه‌های رویارویی با آن را همه کشورهای جهان برعهده گیرند (همانجا).

فراهم کردن امنیت پایدار به وجود یک دکترین استوار امنیتی درست، با همبستگی ملی و فراملی که برابر رُخدادهای اجتماعی، جغرافیایی، اقتصادی، تاریخی، مذهبی، قومی و سیاسی است، باز میگردد. نبود یک سیاست روشن امنیت ملی که مورد پذیرش همه بخشهای حکومت باشد و برخوردهای بخشی و سلیقه‌یی، بویژه درباره قومها، امنیت را در جنوب خاور ایران از جمله ناحیه چابهار، آسیب‌پذیر میکند.

بومی خود را نگاه داشته است. افزون بر آن، سازه‌های دینی و هویت اسلامی، انگیزه شکل‌گیری همگرایی منطقه میگردد.

۲.۳. میهمان‌نوازی

گرامی‌داشتن میهمان و میهمان‌دوستی از جمله ویژگیهای مردم دوسوی مرز است. تمام کسان خانواده و محله در این میهمانیها شرکت میکنند. یکی از ویژگیهای چنین نشستهایی سادگی است؛ بگونه‌یی که برگزاری آنها تحمیل و دشواری برای آنها به بار نمی‌آورد.

۳.۳. احترام به بزرگان

در تمامی جامعه‌ها سرپرستان خانواده‌ها از جایگاه ویژه برخوردارند و همه در خدمت بزرگسالان بوده و این کار بگونه یک روش اجتماعی در آنها نهادینه شده است.

۴.۳. شیوه زندگی

هنوز در بخشهای روستایی و عشایری در تمام دوسوی مرز، زندگی بگونه ساده و به دور از تجمل و ادا درآوردن (تقلید) است. جای زندگی آنها در روستاها در کلبه‌های محلی و در شهرهای کوچک در خانه‌های سنتی است. ابزار زندگی نیز در این جامعه‌ها یکسان است؛ حتی خوراک عمومی نیز در دوسوی مرز همانند است.

۵.۳. تعاون و همکاری

«بجار» یا تعاون از پسندیده‌ترین روشهای مردم در دو سوی مرز است که در میان قومها و کشورهای دیگر همانند آن وجود ندارد؛ برای نمونه در برگزاری جشنهای ملی و همسرگزینی، خویشان و نزدیکان بگونه‌یی در هزینه‌ها شرکت دارند. اگر آسیبی به کسی وارد شود، دیگران وی را همراهی میکنند که گونه‌یی بیمه سنتی است.

بزرگداشت روزهای ملی، دینی و عیدهای همگانی، چون عیدهای فطر و قربان، تولد حضرت پیامبر (ص)، ماه رمضان و شبهای قدر مورد نگرش است (عصاریان‌نژاد، ۱۳۸۶: ۳۰-۳۳).

به هر حال، همسانیهایی فرهنگی ساختار جمعیتی دو

جمعیتی، کناره‌یی بودن ناحیه، دشواریهای سرزمینی، مانند باران اندک و خشکسالی، سیل و گرمای شدید قراردادده است. چابهار با برخورداری از جایگاه ویژه جغرافیایی و منطقه آزاد تجاری و صنعتی، محور توسعه شرق کشور و پیونددهنده و پل پیوند کشورهای آسیای مرکزی بوده و بستر درخوری برای جذب سرمایه‌گذاری درونی و بیرونی بشمار می‌آید. وجود اینگونه تواناییها، سازه بنیانی رشد و گسترش اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و نظامی است. بنابراین، برای فراهم‌نمودن امنیت، بسترسازی سرمایه‌گذاری و کشش سرمایه، به منظور کوششهای اقتصادی و کارآفرینی و توسعه اشتغال راهگشای بوده و این امر انگیزه افزایش و بالابردن امنیت و توسعه پایدار در این ناحیه از کشور را فراهم خواهد ساخت. به همین رو آمادگی در برابر خطرها و تهدیدها، میتواند به پایداری امنیت منطقه کمک کند. به منظور آمادگی و رویارویی با تهدیدها، بهره‌گیری از ویژگیها و جایگاه اقتصادی چابهار و دست یافتگیها و تواناییهای اقتصادی آن میتواند به گسترش امنیت و رشد پایداری آن کمک کند (صفری، ۱۳۸۹: ۱۰۷).

افزون بر آن، چابهار از دیدگاه اقتصادی، بویژه ترازیت کالا و انرژی، در یک گذرگاه استراتژیک قرارداد دارد و یک «مگاپورت» (بندر مادر) نیز بشمار میرود (خرم، ۱۳۸۲: ۸۴).

۲. منطقه آزاد و داد و ستد اقتصادی در دو سوی مرز منطقه آزاد تجاری- صنعتی چابهار، با پهنه‌یی حدود چهارده هزار هکتار، در خاور خلیج فارس و در کنار شهر مرزی و بندری چابهار و دریای مکران و هفتاد کیلومتری مرز ایران و پاکستان قرار گرفته است. چابهار بعنوان زنجیره چرخ ترازیت خاور کشور در بُعد ملی، بعنوان تکیه‌گاه (توسعه محور شرق) و در بُعد فراملی، بعنوان پل پیوندی کشورهای آسیای مرکزی و کشورهای جنوب خاور آسیا برای ورود به بازارهای جهانی است.

منطقه آزاد چابهار به انگیزه قرارگرفتن در یکی از گریدهای مطرح، میتواند بهترین گذرگاه برای ترازیت (گذر کالا) به کشورهای آسیای مرکزی و افغانستان باشد.

در این دیدگاه، به بنیانی‌ترین سازه در فراهم‌کردن امنیت؛ یعنی به نقش مردم نگاه نمیشود و امنیت همگانی از این رویکرد رنج میبرد (حسینی، ۱۳۷۸: ۶).

جنوب خاور ایران از جمله چابهار، دارای جایگاه ویژه‌یی است و همیشه به انگیزه این جایگاه، در معرض تهدید و فرصت بوده و میتواند با پرداخت کمترین هزینه‌ها، امنیت خود را نگاه دارد و آن محقق نخواهد بود، جز اینکه برای مبارزه با قاچاق و مرزهای ناامن بین‌المللی، با تدبیر و خویش‌داری، با برنامه‌ریزی و درایت و مدیریتی مهم در جذب سرمایه‌های کلان از مناطق و کشورهای گوناگون گام برداشته شود و با ایجاد بنگاههای بزرگ اقتصادی و مراکز بازرگانی و بهره‌گیری از سرمایه‌های خارجی و درگیرکردن آنان در این ناحیه، نه تنها امنیت خود را نگاه میدارد؛ بلکه دیگران را نیز تشویق میکند تا امنیت ایران، استان و ناحیه و شهر مرزی چابهار را نگاه دارند.

این سرمایه‌گذاری میتواند انگیزه رشد شگفت‌انگیزی در کوششهای اقتصادی باشد که خود تأثیر بسیاری در امنیت منطقه‌یی و همبستگی ملی و فراملی دارد.

سازه ریشه‌یی در پیوستن انسان به دولت کشور، فراهم‌کردن نیازهای زندگی و برآورده‌کردن چسبندگیها به تصمیم و برآورد سودها و شمردن سود و زیان بستگی دارد و هر یک از اعضا، بدون چشم‌انداز دست‌یابی به آینده بهتر، در این همکاریها وارد نخواهند شد و به بیان دیگر، تشکیل جامعه درونی بیشتر از آنکه از شمردن سود و زیان اثرپذیر باشد از گرایشهای هستی سرچشمه میگیرد؛ اما در همکاریهای بین‌المللی، نقش این گرایشها کاهش می‌یابد (عصاریان‌نژاد، ۱۳۸۶: ۱۰).

مسائل قومی و نقش آن در اقتصاد

۱. جایگاه ویژه جغرافیایی چابهار

با نگرش به جایگاه جغرافیای سیاسی شهرستان و شهر مرزی چابهار، این ناحیه را همواره در جایگاه تهدیدها و خطرهای گوناگون، بویژه بیکاری، پراکندگی کانونهای

زاهدان، خط ریلی این گذرگاه بهتر از پیش پرکار خواهد بود.

گمرکها در گذرگاه ترانزیت کالا قرار دارند و بیشترین مسئولیت آنها ارائه خدمات، برای گذر کالا از مرز کشورهاست. گمرک شهر مرزی چابهار نیز با بهره‌گیری از نیروی کارآموده، تاکنون همکاری بسیار خوبی با منطقه آزاد چابهار داشته است (احساندار، ۱۳۸۹: ۱۸-۱۹).

آزمونهای جهانی، بازگوکننده آن است که مناطق آزاد، در کنار دیگر سازوکارهای گسترش اقتصادی، موتورهای جنبنده اقتصاد در یک محدوده جغرافیایی و سپس ملی و منطقه‌یی بشمار میروند. یکی از هدفهای بنیانی ایجاد این مناطق، کشیدن سرمایه‌گذاران درونی و بیرونی و اشتغال‌زایی و شکوفایی اقتصادی است. برای ایجاد بهره‌دهی مناطق آزاد ویژه اقتصادی، دو زیر ساخت بایسته است: زیرساختهای ساختاری و قانونی و زیر ساخت عمرانی و فیزیکی (فیروزآبادی، ۱۳۸۸: ۹).

بزرگترین دشواری این منطقه، آماده‌نبودن زیرساختها و فراهم‌نبودن توانشهای پهلوگیری کشتیهای بزرگ در اسکله‌های چابهار است. اسکله شهیدکلانتری، توانایی پهلوگیری کشتیهای ۴۵ هزار تنی را دارد که اقیانوس‌پیما نیستند و بازرگانان و صاحبان کالا، گرایشی برای بهره‌گیری از این بندر ندارند.

اسکله شهید بهشتی نیز در حال کامل شدن است. با نگرش به قراردادهایی که با قرارگاه خاتم‌الانبیا بسته شده است، اسکله شهید بهشتی با توانایی پهلوگیری کشتیهای اقیانوس‌پیما و بزرگ کانتینری کامل خواهد شد. همچنین با نگرش به قرارگرفتن منطقه آزاد چابهار، در گذرگاه ترانزیت هوایی، مصوبه ساختن فرودگاه بین‌المللی چابهار در آبان ۱۳۸۹ از سوی دولت تصویب شده و منطقه آزاد چابهار تعهد نموده در پیمایش چند ساله، فرودگاه را بسازد. بنابراین چابهار در آینده نزدیک بهترین گذرگاه برای ترانزیت مسافر و کالا خواهد بود. با ایجاد راه آهن چابهار- مشهد و چابهار-

اسکله بندر شهید بهشتی، چابهار؛ مأخذ: آرشیو دکتر ایرج افشار سیستانی

۳. گردشگری

همگرایی در میان قومها و نیز یگانگی در باورها و ریشه‌های همباز قومی و بستگیهای خانوادگی در قومهای گوناگون ناحیه، میتوان با بهره‌گیری و دلگرم برنکته‌های پایدار قومهای منطقه با نگرش بشمار کم و همگرایی بسیار در میان آنان و خواسته و انبازی کردن قومها، در ایجاد امنیت از راه همکاری با نهادهای امنیتی و تشکیل پایگاه بسیج محلی و پیگیری موضوعها و گفت و شنود از طریق ریش سفیدان، میتوان با ساماندهی و مدیریت یکپارچه و دلگرم بر نیروهای خود قومها، در جهت امنیت پایدار ناحیه مرزی چابهار گام برداشت.

پیوندهای اجتماعی و فرهنگی و همبستگیهای دوسوی مرز، نه تنها انگیزه کمک به ایجاد امنیت و توسعه پایدار در شهرهای مرزی میشود؛ بلکه کمک به هم‌سنگ کردن قاچاق و گروگانگیری و پایداری در شهرها و منطقه و فرا منطقه میشود.

به هر حال، جنوب خاور ایران با داشتن تواناییهای ژئوپلیتیک بسیار اقتصادی، امنیتی و دسترسی رسانه‌های منطقه‌یی و بین‌المللی، دارای کارکردهای پدیدآورنده توانایی در کشور است که تا امروز فراموش شده و با وجود دارا بودن تواناییهای طبیعی و انسانی ویژه که دیگر نواحی ایران، بدون چنین ویژگیهایی هستند از این توانمندیهای محیطی و فضایی- مکانی آن، بهره‌برداری در خوری صورت نگرفته است (ابراهیم‌زاده، ۱۳۹۰: ۶).

امیدواریم در آینده با بهره‌گیری از دیدگاههای علمی پژوهشگران و آگاهان سیاسی، امنیتی و دانشگاهی، در پی راهبردهای راهگشا در این زمینه برآییم.

این سرزمین اهورایی، گرچه مزه تلخیها را چشیده و زیر بار سختیها و بی‌مهریهای گذشتگان خمیده؛ اما با درخشش انقلاب اسلامی، جان گرفته و در پرتوی استقلال، آزادی و جمهوری اسلامی، شادابی یافته است و می‌رود تا گرد محروم‌بودن را از چهره بزدايد و با نمونه‌هایی از تلاش دولت مردانی خدمتگزار، چکادهای فرازنده شکوفایی را تسخیر کند.

کرانه‌های دریای مکران در ناحیه و شهر مرزی چابهار از دیدگاه فراخواندن گردشگر و گذراندن زمان آسوده در زمستان، میتواند با سرمایه‌گذاریهای بایسته برای فراهم آوردن توانشهای رفاهی و تفریحی، یکی از جاهای ارزشمند گردشگری زمستانی بشمار آید. قرارگرفتن شهر مرزی چابهار در جنوبی‌ترین نقطه خاور خلیج زیبای چابهار و در کرانه شمالی دریای مکران، چشم‌انداز بسیار زیبایی را به آن بخشیده است. در روز، تابش خورشید بر سطح دریا و در شب، تابش ماه و مهتاب در فضای کرانه‌های سربگون چابهار، احساس برانگیز است (افشار سیستانی، ۱۳۷۲: ۳۶۰).

در منطقه چابهار نیز زمینه عواصی، قایق‌سواری تفریحی، ماهیگیری و... وجود دارد و از ۱۳۸۷ مسابقه‌های رزمایش ارگانهای دریایی کشور بگونه منظم در آنجا برگزار شده است. این ناحیه در حال تبدیل به سایت ورزشهای دریایی کشور است و همه این سازه‌ها در توسعه گردشگری دریایی، بویژه رفاه اجتماعی و امنیت منطقه و فرا منطقه تأثیر گذارده است (حاجی رحیمی، ۱۳۸۹: ۱۸).

نتیجه‌گیری

قاچاق بی‌رویه مواد مخدر، سلاح، مواد منفجره، قاچاق انسان و کوششهای گروههای تروریستی به بهانه دوگانگیهای قومی و مذهبی از جمله ناامنی در جنوب خاور ایران، بویژه ناحیه و شهر مرزی چابهار است. در این راستا، با نگرش شرایط جغرافیایی و اجتماعی جنوب خاور کشور در ناحیه چابهار، بویژه شهر مرزی چابهار، با بهره‌گیری از تواناییهای پایدار قومها در ایجاد امنیت پایدار منطقه با دلگرمی بر امنیت «قوم محور» از راه شکل‌دادن هویت قومی و پیوند با هویت ملی، میتوان در جهت امنیت پایدار در نواحی مرزی گام برداشت.

داده‌های پژوهشی نشان میدهد که با نگرش به پیشینه دیرین همزیستی آشتی‌جویانه قومها، رخنه بزرگان در میان اعضا و احترام به آنها، پیوند سران طایفه‌ها با یکدیگر و همکاری برای زندگی بهتر قومی است و همچنین پایبندی به اصلها و قانونها،

منابع فارسی

کتاب

- آجورلو، محمد؛ «توسعه شبکه ارتباطی محور توسعه و امنیت در سیستان و بلوچستان»، خلاصه مقالات همایش جغرافیا، توسعه، دفاع و امنیت در جنوب شرق کشور، تهران: دانشگاه جامع امام صادق، ۱۳۸۹.
- ابراهیم‌زاده، عیسی؛ فراخوان همایش شهرهای مرزی و امنیت، چالشها و رهیافتها، زاهدان: پژوهشکده علوم زمین و جغرافیا، ۱۳۹۰.
- افشار سیستانی، ایرج؛ بلوچستان و تمدن دیرینه آن، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی؛ ۱۳۷۱.
- _____؛ چاپهار و دریای پارس، زاهدان: انتشارات صدیقی، ۱۳۷۲.
- _____؛ نام دریای پارس و دریای مازندران و بندرها و جزیره‌های ایرانی، تهران: کشتیرانی والفجر هشت، ۱۳۷۶.
- _____؛ پژوهش در نام شهرهای ایران، تهران: انتشارات روزنه، چاپ دوم، ۱۳۸۲.
- _____؛ خلاصه مقالات همایش جغرافیا، توسعه، دفاع و امنیت در جنوب شرق کشور، تهران: دانشگاه جامع امام صادق، ۱۳۸۹.
- جعفری، عباس؛ شناسنامه جغرافیای طبیعی ایران، تهران: مؤسسه گیتاشناسی، ۱۳۶۳.
- حسینی، سید محمود؛ سیمای سیستان و بلوچستان، زاهدان: استانداری سیستان و بلوچستان، ۱۳۸۰.
- دفتر آمار و اطلاعات؛ سالنامه آماری سیستان و بلوچستان، زاهدان: معاونت برنامه‌ریزی سیستان و بلوچستان، ۱۳۸۹.
- دفتر تقسیمات کشوری؛ پهنه شهرستانهای ایران، تهران: وزارت کشور، ۱۳۹۰.
- سایکس، سرپرسی؛ سفرنامه سرپرسی سایکس، ترجمه حسین سعادت نوری، تهران: انتشارات لوحه، ۱۳۶۳.
- شاه حسینی، ناصرالدین؛ تقدیس سرزمین ایران در آیین ایرانی، تهران: شورای عالی فرهنگ و هنر، ۱۳۵۵.
- صفری، جلیل؛ «بررسی جغرافیای اقتصادی شهرستان چاپهار و نقش آن در تامین امنیت جنوب شرق کشور»، مجموعه مقالات همایش جغرافیا، توسعه، دفاع و امنیت در جنوب شرق کشور، تهران: دانشگاه جامع امام حسین (ع)، ۱۳۹۰.

- عصارین‌نژاد، حسین؛ بسترهای همگرایی منطقه‌ی آسیای جنوب غرب، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی، ۱۳۸۶.
- عقلمند، احمد؛ تحلیلی بر اوضاع ژئوپلیتیک و استراتژیک خلیج فارس، مجموعه مقالات مسائل خلیج فارس، تهران: مرکز مطالعات خلیج فارس، ۱۳۶۷.
- قلی‌زاده، سید ابراهیم؛ نقش قوم بلوچ در دفاع سرزمینی جنوب شرق کشور، تهران: دانشگاه جامع امام حسین، ۱۳۸۹.
- کُرزن، جورج؛ ایران و قضیه ایران، جلد دوم، ترجمه وحید مازندرانی، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۰.
- کمیسیون ملی یونسکو در ایران؛ ایرانشهر، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، جلد اول، ۱۳۴۲.
- مرکز آمار ایران؛ شناسنامه شهرهای کشور، استان سیستان و بلوچستان، جلد سیزدهم، ۱۳۶۵.
- _____؛ سالنامه آماری کشور ۱۳۸۷، تهران: دفتر ریاست امور بین‌الملل و روابط عمومی، ۱۳۸۸.
- _____؛ نتایج کلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵، استان سیستان و بلوچستان، تهران: دفتر ریاست امور بین‌الملل و روابط عمومی، ۱۳۸۸.

مقاله

- احساندار، نرگس؛ «جایگاه مناطق آزاد در حوزه حمل و نقل و ترانزیت کجاست»، ماهنامه پیام دریا، سال نوزدهم، شماره ۱۹۸، دی ماه ۱۳۸۹.
- حاجی رحیمی، سعید؛ «نقش منطقه آزاد چاپهار در ترانزیت کالا»، ماهنامه پیام دریا، سال نوزدهم، شماره ۱۹۸، ۱۳۸۹.
- حسینی، سید محمود؛ «مشکلات امنیتی و موانع توسعه در سیستان و بلوچستان»، روزنامه سیاست/امروز، ۲۱ آذر ۱۳۷۸.
- خرم، احمد؛ «ما میتوانیم بندر چاپهار را به یک مگاپورت تبدیل کنیم»، ماهنامه پیام دریا، سال دوازدهم، شماره ۱۲۱، آبان ۱۳۸۲.
- رضوی، سید حمید؛ اولویتهای امنیتی در شرق کشور، روزنامه ایران، سال هشتم، شماره ۲۰۳۸، ۸ بهمن ۱۳۸۰.
- فیروزآبادی، کمال؛ «جایگاه مناطق آزاد»، ماهنامه خبری-تحلیلی آغاز، سال دوم، شماره ۱۸، آبان ۱۳۸۸.